

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ГАЛИЦЬКИЙ ФАХОВИЙ КОЛЕДЖ ІМЕНІ В'ЯЧЕСЛАВА
ЧОРНОВОЛА
ЮРИДИЧНЕ ВІДДІЛЕННЯ**

Кафедра права

КУРСОВА РОБОТА

з дисципліни

Цивільне процесуальне право

на тему:

**ПРОЦЕСУАЛЬНЕ СТАНОВИЩЕ СВІДКА В
ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ**

Виконав:

студент групи Пб11
Яворський Назар

Науковий керівник:

к.ю.н. Руденко О.А.

Тернопіль, 2022

ЗМІСТ

ВСТУП.....	
РОЗДІЛ 1. ПРОЦЕСУАЛЬНЕ СТАНОВИЩЕ СВІДКА В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ.....	5
1.1. Правовий статус свідка у цивільному процесі.....	5
1.2. Порядок допиту свідка.....	10
РОЗДІЛ 2. ПРАВА ТА ОБОВ’ЯЗКИ СВІДКА У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ.....	18
2.1. Показання та виклик свідка у цивільному судочинстві.....	18
2.2. Особи, які не можуть бути допитані як свідки.....	23
РОЗДІЛ 3. ОСОБЛИВОСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОКАЗАНЬ СВІДКІВ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ.....	29
ВИСНОВКИ.....	40
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	43

ВСТУП

Актуальність теми. Важливим учасником цивільного процесу виступає свідок, основна функція, якого є надання правдивої інформації щодо відомих йому обставин. У цивільному судочинстві свідком може виступати будь-яка особа, яка володіє певною інформацією, що має значення для розгляду і вирішення справи. Свідки випадково чи безпосередньо усвідомлюють події, які вважаються обставинами справи, чи дізнаються ці відомості від іншого джерела, тому їхні показання є надзвичайно важливими у процесі доказування.

Безпосередньо, показання свідка, як один з основних та найбільш важливих засобів доказування, відіграють дуже важливу роль у процесі доказування. Історія показує, що з давніх часів показання свідків подекуди виступали чи не єдиним основним доказом у справах, що зумовлює необхідність їх глибокого дослідження.

Водночас особливості сприйняття інформації, яку надають свідки, необхідність спеціального режиму її фіксації для зменшення ризиків залучення неправдивої, спотвореної інформації до цивільного процесу, як і уникнення різного роду дефектів інформації в силу фізичних, психічних та психологічних особливостей людини, яка її дає, та особи, що її сприймає, викликають необхідність використання спеціальної процедури. Ця процедура дозволяє максимально виключити можливі негативні наслідки від сприйняття аномальної інформації у цивільному процесі, для прийняття виваженого рішення, уникнення можливостей різного роду зловживань з боку учасників процесу.

Однак ця ж обставина робить надскладним для розуміння як самого явища - свідка, так і можливості вдосконалення способів та методик отримання інформації від нього. Водночас категорія свідка є міждисциплінарним об'єктом дослідження щонайменше двох наук - правової науки та психології, що ще більше ускладнює її сприйняття.

Метою даного дослідження є з'ясування процесуальних особливостей допиту сторін, третіх осіб, їх представників як свідків у цивільному судочинстві.

Виходячи із актуальності теми та мети дослідження **завданнями даної роботи** є вивчення таких питань:

- з'ясування правового статусу свідка у цивільному процесі
- визначення основних стадій та порядок допиту свідка
- розгляд особливостей здійснення показання та виклик свідка у цивільному судочинстві;
- визначення осіб, які не можуть бути допитані як свідки
- узагальнення особливостей забезпечення показань свідків у цивільному судочинстві.

Об'єктом дослідження виступають цивільно-процесуальні взаємовідносини щодо участі сторін, третіх осіб, їх представників як свідків у цивільному судочинстві, а **предметом дослідження** є норми чинного законодавства, міжнародні договори, сучасні теоретичні концепції, гіпотези, які визначають участі сторін, третіх осіб, їх представників як свідків в цивільному процесі України.

Для формулювання основних понять, наукових пропозицій щодо з'ясування процесуальних особливостей допиту сторін, третіх осіб, їх представників як свідків у цивільному судочинстві були застосовані наступні **методи дослідження** - аналізу та синтезу, індукції та дедукції, порівняльний та узагальнення.

Інформаційну основу проведеного дослідження становлять Конституція України, кодифіковані нормативно-правові акти, міжнародні договори України, акти цивільного процесуального законодавства України та окремих зарубіжних держав.

Структура роботи. Курсова робота складається з вступу, трьох розділів основної частини, висновків, списку використаної літератури, який налічує 22 джерела.

РОЗДІЛ 1. ПРОЦЕСУАЛЬНЕ СТАНОВИЩЕ СВІДКА В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

1.1. Правовий статус свідка у цивільному процесі

У цивільному процесі застосовується багато засобів доказування, таких як письмові докази, речові, електронні, висновки експерта, однак показання свідка і надалі залишаються найбільш популярними і найбільш вагомими протягом процесу розгляду цивільної справи. Цивільні процесуальні правовідносини – це такі суспільні відносини, що існують між судом та кожним з учасників цивільного процесу стосовно розгляду і вирішення цивільної справи.

Зміст цивільних процесуальних правовідносин – це цивільні процесуальні права суб'єктів правовідносин та процесуальні дії з приводу їх реалізації [18]. Суб'єктами процесуальних правовідносин є учасники цивільних процесуальних правовідносин.

Учасниками цивільного процесу є: – суди; – особи, які беруть участь у справі; – інші учасники цивільного процесу. До осіб, що є іншими учасниками цивільного процесу, належить свідок.

Характеризуючи свідка як суб'єкта цивільних процесуальних правовідносин, не до кінця розкрито його поняття та правову природу, місце та роль в цивільних та цивільних процесуальних правовідносинах.

Звертаючись до тлумачних словників, бачимо, що поняття «свідок» трапляється в ньому щонайменше у трьох, певним чином споріднених значеннях:

- 1) людина, що була присутня при якій-небудь події, пригоді й особисто бачила що-небудь;
- 2) особа, яку викликають до суду для посвідчення відомих їй обставин;
- 3) особа, присутня при чому-небудь для офіційного підтвердження дійсності або правильності чогось [2, с. 76].

Якщо виходити з аналізу вищевказаних ознак свідка в цивільному процесі, можна узагальнити таку його дефініцію: свідок - це юридично не зацікавлена фізична особа, яка правильно (безпосередньо чи опосередковано) сприймала інформацію у справі, в яку залучена на підставі ухвали суду, та має здатність про неї висловлюватись.

Цінність та відмінність свідка від інших учасників процесу полягає, крім іншого, в юридичній незацікавленості щодо результатів вирішення спору. Також свідок є унікальним носієм інформації про події, що є результатом її сприйняття свідком особисто. Свідок є незамінним джерелом доказової інформації в цивільному процесі.

Свідком має право виступати особа, що знає будь-які обставини, події, факти, що стосуються справи [18]. Процесуальні дії свідків спрямовані на здійснення обов'язку свідчити про певні факти у справі. Їхні показання мають вагомe значення в цивільному судочинстві, оскільки допомагають вирішувати справи. Не можуть виступати свідком: юридичні особи, священнослужителі, недієздатні особи, особи, що не в змозі правильно сприйняти обставини справи через фізичні чи психологічні вади, та особи, що зобов'язані законом тримати в таємниці відомості, які вони дізнались завдяки їх службовому чи професійному становищу.

Складаючи систему ознак свідка, слід враховувати те, що ці ознаки повинні характеризувати саме свідка як учасника цивільного процесу, а не його показання як засіб доказування. Вчені досить часто помилково характеризують свідка, вказуючи ознаки не свідка, а його показань. Свідку як учаснику цивільного процесу притаманні такі ознаки (рис.1.1).

Аналізуючи правовий статус та правосуб'єктність свідка як учасника цивільного процесу, слід відмітити, що відповідно до ст. 50 ЦПК свідку надано право давати показання рідною мовою або мовою, якою він володіє, користуватися письмовими записами, відмовитися від дачі показань у випадках, встановлених законом, а також на компенсацію витрат, пов'язаних з викликом до суду.

Рис.1.1. Ознаки притаманні свідку як учаснику цивільного процесу [9, с.42-48]

Окрім того, відповідно до ч. 3 ст. 160 ЦПК у разі виникнення заперечень у будь-кого з осіб, які беруть участь у справі, зокрема у свідків щодо дій головуючого, ці заперечення заносяться до журналу судового засідання і про їх прийняття чи відхилення суд постановляє ухвалу.

Згідно зі ст. 181 ЦПК свідку також надано право при дачі показань, що пов'язані з будь-якими обчисленнями та іншими даними, які важко зберегти в пам'яті, користуватися записами. Однак слід зважати, що ці записи мають подаватися на огляд судові та особам, які беруть участь у справі, і, окрім того,

можуть бути приєднані до справи за ухвалою суду.

Згідно до ст. 52 ЦПК фізична особа має право відмовитися давати показання щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів. Членами сім'ї та близькими родичами визначено чоловіка, дружину, батька, матір, вітчима, мачуху, сина, дочку, пасинка, падчерку, брата, сестру, діда, бабу, внука, внучку, усиновлювача чи усиновленого, опікуна чи піклувальника, особу, над якою встановлено опіку чи піклування, члена сім'ї або близького родича цих осіб.

Особа, яка відмовляється давати показання, зобов'язана повідомити причини відмови. Зрозуміло, що якщо причинами відмови є наявність родинних стосунків, то на цьому пояснення, чому свідок не буде давати показань, закінчиться. Проте, якщо свідок відмовляється дати показання проти себе, він повинен роз'яснити суду, в чому полягають причини відмови і чому це є відомостями, що можуть свідчити проти самого свідка.

Викликаний свідок зобов'язаний з'явитися до суду у визначений час і дати правдиві показання про відомі йому обставини. Виклик свідка в суд може бути здійснений телеграмою, факсом чи за допомогою інших засобів зв'язку, які забезпечують фіксацію повідомлення або виклику. Якщо свідок не буде виявлений за адресою, повідомленою суду, виклик можливо здійснити судовою повісткою за місцем роботи свідка.

У разі, якщо свідок не має можливості з'явитися до суду у визначений час, він повинен завчасно повідомити про це суд. Причому, цей обов'язок щодо повідомлення покладений саме на свідка, а не на сторону у справі.

Належним чином викликаний свідок, який без поважних причин не з'явився в судові засідання або не повідомив про причини неявки, може бути підданий приводу через органи внутрішніх справ з відшкодуванням у дохід держави витрат на його здійснення.

Потреба в показаннях свідка у цивільному процесі виникає в трьох випадках: для встановлення фактів, які не можна документально закріпити; для з'ясування обставин, які були у свій час документально оформлені, але документи втрачені і відновити їх неможливо; для дослідження вірогідності

засобів доказування [21, с. 261].

Свідка відносять до групи «інших учасників цивільного процесу». Звідси випливає, що він не має юридичного інтересу в результатах розгляду цивільної справи. Внаслідок цього рівень достовірності вказаної доказової інформації набагато вищий від інформації, яку отримали зі свідчень сторін, третіх осіб та їхніх представників.

Такий високий рівень правдивості свідчень свідка досягається за допомогою можливості притягнення до кримінальної відповідальності. Варто зазначити, що до свідка застосовується привід, якщо він не прибув до суду з неповажних причин та не повідомив про неявку на засідання. *Як приклад можна навести ухвалу Чернігівського районного суду Запорізької області щодо справи № 329/591/19. Свідок ОСОБА_3 тричі був належним чином повідомлений про час та місце судового засідання, в судове засідання не з'явився, не повідомивши про причини неявки. Зазначене невиконання процесуальних обов'язків свідком ОСОБА_3 призводить до затягування розгляду справи через необхідність її відкладення у зв'язку із неявкою свідка, порушення процесуальних строків розгляду справи. А тому є всі підстави для застосування до свідка приводу [12].*

Можливість свідка бути учасником правовідносин не залежить від наявності у нього дієздатності.

Свідком можуть також виступати малолітні і неповнолітні, за умови, коли не можна вирішити справу без їх притягнення та їхніх показань. Однак у цьому разі слід враховувати їхній рівень розвитку та здатність правильно усвідомлювати обставини справи.

Щодо деліктоздатності неповнолітніх, то особа, яка завдала шкоду, може або володіти деліктоздатністю в повному обсязі, або ж не володіти нею взагалі. Як наслідок, особа, наділена деліктоздатністю, самостійно відповідає за завдану шкоду на загальних підставах.

Таким чином, особа, яка не володіє деліктоздатністю, не відповідальна за свою поведінку, а обов'язок щодо відшкодування завданої шкоди покладено, як правило, на законних представників та/або опікуна такої особи [2, с. 102].

1.2.Порядок допиту свідка

Допит свідка – це логічна і психологічна діяльність особи, яка бере участь у справі та суду, спрямована на одержання від свідка усних показань, що мають значення для справи.

Допит свідка є процесуальною формою здобуття та дослідження одного із засобів доказування – показів свідка. Саме через недотримання встановленої законом процесуальної форми не можуть бути використані як показання свідків письмові пояснення громадян. Вони можуть бути прийняті судом як письмові докази. Умови та порядок допиту свідка в цивільному процесі характеризується наступним: 1) свідок вперше допитується в суді; 2) гласність; свідок не може бути допитаний віч-на-віч; 3) час та місце допиту свідка залежить від суду; 4) суд бере активну участь у допиті свідка [1].

Кожен свідок допитується окремо. Послідовність допиту свідків встановлюється судом. Свідки, які ще не дали показань, не можуть перебувати в залі судового засідання під час розгляду справи.

Кожний допитаний свідок залишається в залі судового засідання до закінчення судового засідання. У разі відкладення судового засідання або оголошення перерви, з'являтися в наступне судове засідання свідки не зобов'язані. Суд може дозволити допитаним свідкам залишити залу засідання суду до закінчення розгляду справи за згодою сторін. Це може бути викликано станом здоров'я свідка, виробничою необхідністю та іншими поважними причинами.

З урахуванням специфіки цивільного процесу можна виділити 8 стадій допиту свідка (рис.1.2).

I. Підготовка допиту включає:

1.1. Визначення мети допиту. Мета допиту – одержати від свідка інформацію, що має доказове значення. Допит може проводитися з метою отримання нової інформації або перевірки чи уточнення наявної, отриманої з інших джерел. Коло обставин, що підлягають з'ясуванню під час допиту, називають предметом допиту. Він формується після вивчення та аналізу

матеріалів справи.

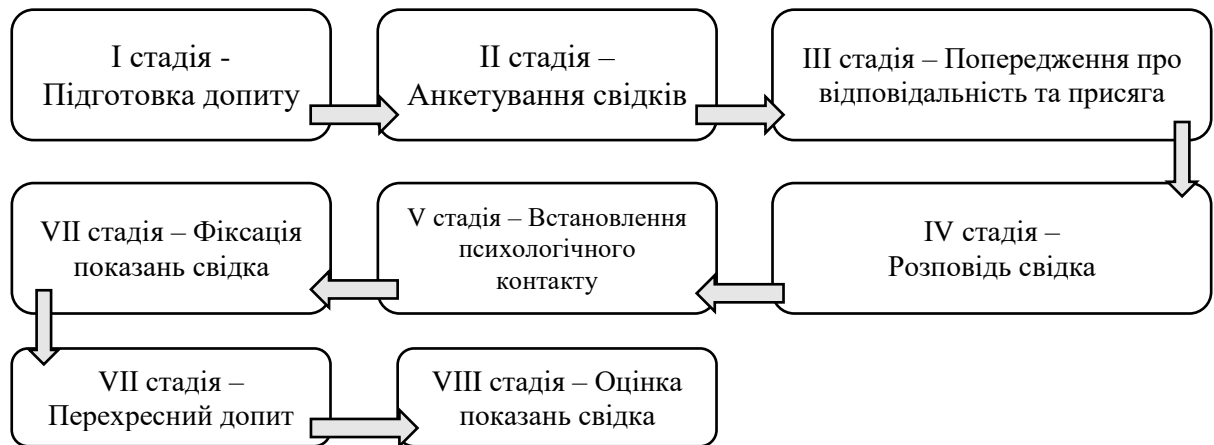

Рис.1.2.Основні стадії допиту свідка [21, с.106]

1.2. Збір та вивчення відомостей про свідка. Потрібно встановити його стосунки з іншими учасниками процесу, соціальне оточення, психологічні особливості, місце роботи, коло спілкування. В ході допиту та оцінки показань свідка ці обставини потрібно враховувати.

1.3. Отримання спеціальних знань, які можуть знадобитися під час допиту. Це потрібно, коли проводиться допит спеціалістів та фахівців у певній сфері або з приводу обставин, які таких знань потребують. Знання ознак та закономірностей явищ, для з'ясування яких планується допит, дозволить правильно сформулювати запитання, обрати їх логічну послідовність і, при потребі, змінити тактику допиту.

1.4. Визначення тактичних та психологічних прийомів допиту. Прийоми підбираються індивідуально для кожного свідка, з урахування їх психологічних, статевих, професійних та інших особливостей. Доцільно обмірковувати послідовність застосування тих чи інших прийомів допиту.

1.5. Складання плану допиту. План допиту включає питання, які потрібно задати свідкові для досягнення мети допиту. Їх підготовку почати можна із запису фактів, що підлягають встановленню. Чим більше запитань – тим легше обрати кращі і сформувати послідовність.

У плані доцільно передбачати варіанти питань в залежності від тієї чи іншої відповіді свідка. На зразок алгоритму: «якщо так, то..., якщо ні, то...».

1.6. Прогнозування дій іншої сторони. Під час допиту свідка протилежна сторона теж буде ставити йому запитання, можливо навіть першою. Тому потрібно сформулювати питання, які цікавлять і протилежну сторону.

1.7. Прогнозування поведінки допитуваного під час допиту. Потрібно підготуватися до різних варіантів розвитку ситуації під час допиту та обдумати можливі дії у відповідь.

Підготовка допиту свідка відбувається поза судом.

II. Анкетування свідка. Цю частину допиту здійснює суд. Відповідно до ч. 3 ст. 180 ЦПК, перед допитом свідка суд встановлює його особу, вік, рід занять, відношення до даної справи і стосунки з сторонами та іншими особами, які беруть участь у справі. Головуючий роз'яснює його права і з'ясовує, чи не відмовляється свідок із встановлених законом підстав від давання показань. Відмова від давання показань приймається судом шляхом постановлення ухвали.

III. Попередження про відповідальність і приведення до присяги. Якщо перешкод для допиту свідка не встановлено, головуєчий під розписку попереджає свідка про кримінальну відповідальність за завідомо неправдиве показання і відмову від давання показань. Кримінальна відповідальність свідка передбачена ст. 384 КК. Відповідно до цієї статті завідомо неправдиве показання свідка... в суді... – караються виправними роботами на строк до двох років або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до двох років. Ті самі дії, поєднані з обвинуваченням у тяжкому чи особливо тяжкому злочині, або зі штучним створенням доказів обвинувачення чи захисту, а також вчинені з корисливих мотивів, – караються виправними роботами на строк до двох років або обмеженням волі на строк до п'яти років, або позбавленням волі на строк від двох до п'яти років.

IV. Розповідь свідка. Відповідно до ч. 7 ст. 180 ЦПК допит свідка починається з пропозиції головуєчого розповісти все, що йому особисто відомо по даній справі. Свідок надає інформацію у вигляді довільної

розповіді. Об'єктивність інформації, що одержується під час допиту свідка, перш за все, залежить від психологічної позиції – бажає він давати правдиві показання чи збирається приховувати правду.

V. Встановлення психологічного контакту із свідком. Вже на попередній стадії, під час вільної розповіді, особам, які беруть участь у справі потрібно намагатися встановити психологічний контакт із свідком. Для цього потрібно спостерігати за ним, дивитися у вічі, хитати головою на знак розуміння та ін. Це так звані невербальні способи. Вербальними способами встановлення психологічного контакту є 1) звернення до закону; 2) збудження інтересу до допиту чи допитуючого; 3) звернення до логіки; 4) підвищення емоційного стану – збудження. Особливість допиту свідка в цивільному процесі в тому, що на встановлення психологічного контакту немає часу.

VI. Перехресний допит. Перехресний допит полягає в тому, що кожна із сторін задає свідкові запитання. Питання – основний інструмент допитувача. За цільовим призначенням питання поділяються на основні, доповнюючі, уточнюючі, нагадаючі, контрольні, співставляючі, деталізуючі, спрямовуючі та ін. Вважається, що недоцільно використовувати навідні питання. Таку думку упродовж тривалого часу обстоюють різні автори. У практиці американських адвокатів, навпаки, вимагається, щоб усі питання були такими. Можлива відповідь на більшість із них – «так» або «ні». Ідея використання навідних запитань полягає в тому, що вони дають змогу особі, яке веде допит, висвітлювати інформацію, корисну для справи. Вони ефективні, коли допитувач сам знає відповідь на питання, і не звертається до свідка з питанням «чому» [16, с.295].

Цивільне процесуальне законодавство не містить вимог до питань свідкові чи іншим учасникам. Однак у ч. 9 ст. 180 ЦПК зазначено, що головуючий має право за заявою осіб, які беруть участь у справі, знімати питання, поставлені свідку, якщо вони за змістом ображають честь чи гідність особи, є навідними або не стосуються предмета розгляду. Таким чином, некоректними вважаються образливі, навідні та неналежні питання. Їх

можна ставити, але суд їх може зняти, якщо про це клопочуть інші особи, які беруть участі у справі. Потрібно завчасно продумати послідовність постановки питань, щоб одне слідувало з іншого і було його логічним продовженням. Визначена послідовність та предметна спрямованість питань називається програмою допиту. Допит рекомендують розпочинати з питань, які не викликають негативної реакції, далі давати нейтральні питання, потім – суттєві, які цікавлять допитувача.

Наступне запитання потрібно задавати після того, як свідок відповів на попереднє. Не потрібно задавати питання, на які можна одержати небажану відповідь. Відповідно до ч. 8 ст. 180 ЦПК суд має право з'ясовувати суть відповіді свідка на питання осіб, які беруть участь у справі, а також ставити питання свідку після закінчення його допиту особами, які беруть участь у справі. Отже суд не вправі ставити питання до завершення допиту сторонами та іншими особами, які беруть участь у справі.

Несвоечасне питання судді може зламати заплановану послідовність допиту, а деколи звести нанівець намагання сторони розкрити свідка. Тому така норма відповідає духу змагальності. Формулювання питань повинно бути індивідуальним, враховувати особливості допитуваного, його фізичні і психологічні особливості, відношення до справи. Одна й та сама обставина у різних осіб повинна з'ясовуватися по-різному.

Р. Гарріс, книжка якого «Школа адвокатури» є без сумніву, одним із найкращих посібників молодим адвокатам, рекомендує ніколи не допитувати своїх свідків повторно та не сумніватися в їх правдивості. Не потрібно також повторювати запитання, на які отримана бажана відповідь, не пропонувати свідкам одні й ті самі запитання по суттєвим обставинам, якщо протиріччя вже встановлено.

Найбільшу складність під час допиту становить викриття завідомо неправдивих показань. Це явище вражає своїм масштабом: неправдиві показання було виявлено у 54% вивчених справ.

Методика викриття завідомо неправдивих показань включає в себе [11]:

1) оцінка загальної правдоподібності показань та встановлення неправдивих. Для цього потрібно встановити чи могла особа в описуваних нею умовах сприйняти те, про що дає показання; чи могла бути така кількість об'єктів чи суб'єктів; чи могли події відбуватися у такій послідовності; чи могли ті чи інші предмети мати властивості, про які повідомляє свідок.

2) виявлення мотиву неправдивих показань. Причини неправдивих показань завжди пов'язані з мотивом. Таким може бути небажання псувати стосунки із іншими особами; страх помсти; намагання скрити власну негідну поведінку; намагання допомогти чи зашкодити особі, що бере участь у справі та ін.

3) викриття неправдивих показань. В літературі пропонуються різні тактичні прийоми виявлення протиріч у показаннях свідка:

- допитувати свідка від загального до конкретного. Конкретне не повинно суперечити загальному. Питання повинні бути побудовані з розрахунком на поступове звуження кола фактів, що встановлюються. Потрібно враховувати, що допитуваний може виявити у питаннях невідомі йому відомості і скорегувати наступні показання;

- використовувати раптові запитання. Умисно перескакувати через декілька логічних, з точки зору послідовності, запитань. Якщо свідок не знає як відповісти на запитання, він або на ходу придумає неправдиве пояснення або скаже правду;

- поступово підводити свідка до головного питання. Таким чином, досягається маскування головних питань другорядними;

- допитувати по епізодам. Застосування цього прийому доцільно тоді, коли є відомості про те, що допитуваний, можливо буде давати неправдиві показання, або якщо такі виявляються на початку вільних пояснень;

- демонструвати докази, що спростовують неправдиві показання;

- здійснювати логічний аналіз протиріч між фактами та показаннями свідка;

- створювати враження про повну обізнаність допитувача з обставинами

справи;

- приховувати інформацію;
- деталізувати отриману від свідка інформацію;
- ставити додаткові та уточнюючі запитання;
- витягувати свідка на спір;
- надавати свідкові додаткову інформацію, яка у нього відсутня і врахування якої впливає на його мотивацію або оцінку фактів;

– задавати питання, на які потрібна розширена відповідь. Чим більше неправдивих свідчень повідомить допитуваний, тим легше їх виявити, оскільки їх неможливо продумати до дрібниць, а тим більше зберегти у пам'яті.

4) спонукання до правдивих показань. Спонукання здійснюється шляхом психологічного впливу на свідка з метою стимулювання до правдивих показань. Зміна мотивації здійснюється переконанням у неправильності зайнятої позиції, роз'ясненням правових наслідків завідомо неправдивих показань, апелюванням до позитивних сторін особистості свідка.

Психологічний вплив припустимий лише у межах, коли він залишає свідкові альтернативу поведінки. Психологічний вплив на свідка досягається такими методами:

– підтримання стану збудження, створення емоційної напруги. Свідок завчасно інформується про час та місце розгляду справи. З моменту отримання повістки до судового засідання він неодноразово уявляє себе в суді, думає що саме він розкаже суду. Ці роздуми формують у нього певний психологічний настрій, так би мовити «психологічну установку».

– форсування допиту. Темп допиту має важливе значення. Коли на питання треба відповідати швидко, без роздумів, то свідок може обмовитися. Свідка потрібно стимулювати до відповіді, не давати йому пауз для роздумів, заповнювати її спонукальними словами, наприклад: «Свідок, відповідайте!», «Суд чекає!». Можливе поєднання форсованого та уповільненого темпу. Малозначні питання рекомендується задавати повільно, а під час опитування

з приводу суттєвих фактів темп допиту потрібно збільшувати.

VII. Фіксація показань свідка. Доказове значення будуть мати лише ті покази, які зафіксовані в протоколі судового засідання. Тому представник повинен слідкувати, щоб секретар записував ті чи інші відповіді. Можна навіть повторити ту чи іншу фразу, вимовлену свідком. До запровадження в судах систем фіксації процесу, показання свідка доцільно фіксувати з допомогою диктофона.

VIII. Оцінка показань свідка. Оцінка показань свідка здійснюється як під час допиту, так і в судових дебатах. На оцінку достовірності показань свідка впливають такі фактори: 1) моральність особи; 2) ступінь та характер зацікавленості свідка; 3) фізичні та психічні особливості; 4) об'єктивні умови сприйняття фактів; 5) відповідність показань іншим доказам, відсутність протиріч у самих показань.

Відповідно до ч. 12 статті 180 ЦПК суд може одночасно допитати свідків для з'ясування причин розходжень у їхніх показаннях. Іншими словами, додатковий допит свідків може бути одночасним [18].

Додатковий допит кількох свідків одночасно може проводитися лише для з'ясування причин розходження у їх показаннях. Правова регламентація такого виду допиту в ЦПК відсутня. Через це очна ставка практично не використовується. Вважаємо, що тут має застосовуватися аналогія закону. Очну ставку потрібно проводити за правилами, встановленими КПК.

Замість одночасного допиту може використовуватися інший спосіб перевірки правдивості показань – повторний допит свідка. Відповідно до ч. 11 ст. 180 ЦПК свідок може бути допитаний повторно в тому самому або наступному засіданні за його власною заявою, заявою сторін та інших осіб, які беруть участь у справі, або з ініціативи суду [18].

Під час повторного допиту у свідка слід з'ясовувати причини розбіжностей його показань з іншими доказами у справі. Доцільно проводити повторний допит в тому самому судовому засіданні, щоб свідок не мав можливостей обдумати свої нові показання, в тому числі узгодити їх з

зацікавленими учасниками процесу.

РОЗДІЛ 2. ПРАВА ТА ОBOB'ЯЗКИ СВІДКА У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

2.1. Показання та виклик свідка у цивільному судочинстві

Притягнення свідка до участі в процесі у справі можливе за ініціативою сторін, інших осіб, які беруть участь у справі. Суд, при оцінці і дослідженні показань свідків, повинен урахувати й те, що на повноту і об'єктивність свідчень можуть впливати не правові зв'язки між сторонами і свідками, наприклад товариські, родинні, моральні та психологічні фактори. Тому в ЦПК України передбачено, що перед допитом свідка потрібно встановити його особу, вік, рід занять, відношення до даної справи і стосунки з сторонами. (ч.3 ст. 180 ЦПК України), а лише після цього попередити його про кримінальну відповідальність за статтями 384, 385 Кримінального кодексу України за дачу неправдивих показань і за відмову давати показання та привести його до присяги під розписку. Але існує виняток, тобто відповідно до ст. 63 Конституції України особа не несе відповідальності за відмову давати показання щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів, коло яких визначається законом, зокрема ст. 52 ЦПК України.

Повнота і об'єктивність показань свідків забезпечується також безпосередньою і усною формою допиту в судовому засіданні у тому самому складі суддів, який ухвалює рішення[19]. Допит неповнолітніх свідків має свої особливості, які визначають віковим рівнем, їх розумовим розвитком та психологічним станом, який викликається процесуальною формою судового засідання. Свідки, що не досягли 16-ти річного віку, не попереджаються про кримінальну відповідальність. Допит всіх малолітніх і неповнолітніх свідків обов'язково проводиться в присутності педагога або близьких для свідка осіб, якщо вони незаінтересовані у справі. [6, ст. 135].

Викликаний свідок зобов'язаний з'явитися до суду у визначений час і дати правдиві показання про відомі йому обставини. Виклик свідка в суд

може бути здійснений телеграмою, факсом чи за допомогою інших засобів зв'язку, які забезпечують фіксацію повідомлення або виклику. Якщо свідок не буде виявлений за адресою, повідомленою суду, виклик можливо здійснити судовою повісткою за місцем роботи свідка. У разі, якщо свідок не має можливості з'явитися до суду у визначений час, він повинен завчасно повідомити про це суд. Причому, цей обов'язок щодо повідомлення покладений саме на свідка, а не на сторону у справі. Належним чином викликаний свідок, який без поважних причин не з'явився в судове засідання або не повідомив про причини неявки, може бути підданий приводу через органи внутрішніх справ з відшкодуванням у дохід держави витрат на його здійснення.

Кожний свідок має допитуватися окремо. Перед допитом свідка головуючий встановлює його особу, вік, рід занять, місце проживання і стосунки із сторонами та іншими особами, які беруть участь у справі, роз'яснює його права і з'ясовує, чи не відмовляється свідок із встановлених законом підстав від давання показань. У разі, якщо свідок має законні підстави відмовитися від дачі показань, суд приймає дану відмову шляхом постановлення ухвали.

У чинному ЦПК визначено те, що окрім повідомлення про кримінальну відповідальність за дачу завідомо неправдивих показань і відмову від давання показань, свідок має бути приведений до присяги. Текст присяги складається зі слів «Я, (ім'я, по батькові, прізвище), присягаю говорити правду, нічого не приховуючи і не спотворюючи». Дана присяга зачитується вголос безпосередньо свідком та підписується ним. Підписаний свідком текст присяги та розписка приєднуються до справи. Однак, якщо судом перед початком допиту свідка буде встановлено, що існують перешкоди для його допиту, то такий свідок до присяги не приводиться, а суд виносить ухвалу про відмову від дачі показань свідком. Допит свідка розпочинається з пропозиції розповісти все, що йому особисто відомо у справі, після чого першою ставить запитання особа, за заявою якої викликано свідка, а потім

інші особи, які беруть участь у справі. Після закінчення допиту свідка особами, які беруть участь у справі, суд також може поставити запитання свідку, а також може з'ясовувати суть відповіді свідка на запитання осіб. При постановленні запитань свідку слід враховувати те, що питання мають відповідати певним вимогам, оскільки головуючий має право за заявою осіб, які беруть участь у справі, знімати питання, поставлені свідку, якщо вони за змістом ображають честь чи гідність особи, є навідними або не стосуються предмета розгляду.

Слід звернути увагу, що суд може знімати запитання лише у випадку, коли сторони заявляють про необхідність їх зняття відповідно до даних підстав, а не за власною ініціативою. Це, зокрема, забезпечує принцип змагальності сторін. Однак, у частині того, що суд лише за заявою сторони повинен знімати запитання, які не стосуються предмета позову, законодавець не врахував, що ч. 2 ст. 160 ЦПК на головуючого покладено зобов'язання усувати із судового розгляду все, що не має істотного значення для вирішення справи, зокрема і запитання, які не стосуються предмета спору. Обставини, щодо яких дає показання свідок, повинні бути відомі йому особисто. У разі, якщо свідку відомі певні факти з певних джерел, то варто ставити запитання, з яких саме джерел свідок брав дану інформацію, оскільки показання свідка, який не може назвати джерела своєї обізнаності щодо певної обставини, не мають доказової сили [10].

Показаннями свідка та поясненнями сторін, третіх осіб та їх представників, даними ними у якості свідків, є закріплена шляхом допиту інформація, яка містить відомості про факти й обставини справи. Різниця полягає в юридичній заінтересованості цих осіб у результатах справи та, як наслідок, пов'язана з наявністю значного обсягу додаткової інформації, яку надають зацікавлені особи в ході допиту.

Описуючи наповнення цієї інформації, науковці виправдано вказують, що «основний вид інформації ... який отримується в ході допиту, є повідомлення про факти. Але ... у процесі допиту, сторонами висловлюється

також: 1) волевиявлення; 2) судження про юридичну кваліфікацію; 3) мотиви, аргументи, за допомогою яких кожна сторона висвітлює фактичні обставини у вигідному для себе аспекті; 4) вираження емоцій, настроїв. При чому іноді відділити повідомлення про факти від інших видів інформації під час допиту конкретної особи непросто» [1, с. 64].

Фіксування цієї інформації, як видно з вищенаведеного, відбувається за активної участі суду, що необхідно в тому числі для сприйняття та відсіювання непотрібних даних, та санкціонується ним.

Слід виділити декілька частин, з яких складаються показання свідка, а саме: – встановлення його особистості та зв'язку зі сторонами; – застереження про кримінальну відповідальність за небажання давати свідчення чи свідоме давання неправдивих свідчень; – власне самі свідчення у вільній формі про факти, обставини, події, які мають відношення до справи; – запитання до свідка.

Роль показань свідка у цивільному процесі полягає в тому, що він є носієм відомостей про обставини, які мають значення для розгляду справ. Якщо сприйняти цю інформацію випадково чи безпосередньо, їх показання є важливим засобом доказування, який допомагає швидше вирішити справу.

Однією з основних проблем під час допиту свідка є умисна чи несвідомо недостовірність показань свідка. Досить часто люди викривляють факти. Коли свідок свідомо дає неправдиві показання, він розуміє їх неправдивість, спеціально спотворює дійсність.

Таким чином, він намагається ввести в оману суд, досягти прийняття неправомірного рішення. Враховуючи те, що свідки підлягають відповідальності за неправдиві свідчення, випадки притягнення їх до покарання є нечастими. Така «безкарність» значно затягує розгляд справи.

Варто законодавчо закріпити більш суворе покарання за свідчення, що є завідомо неправдивими, оскільки своїми діями свідок скоює злочин, а правникам слід відповідальніше ставитися до відбору свідків для кожної конкретної справи. Внаслідок цього процес розгляду цивільної справи стане

швидшим та змістовнішим. Участь свідка забезпечено під час розгляду цивільної справи № 758/221/18 за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2 про захист честі та гідності, спростування недостовірної інформації в судовому засіданні, яке відбулося 03.07.2018. Під час розгляду справи в якості свідків були допитані ОСОБА_4 та ОСОБА_5 [6]. А також під час судового розгляду справи № 531/295/19 Карлівського районного суду Полтавської області за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_7, ОСОБА_3 про встановлення факту проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без укладення шлюбу, визнання майна спільною сумісною власністю подружжя та визнання права власності на 1/2 частину майна [12].

Судова практика встановлює, що, аналізуючи показання свідків під час судового засідання, слід враховувати зв'язок між показаннями свідків, поясненнями сторін і спірними правовідносинами. Відповідно до цивільного процесуального законодавства, заборонено спиратися на спірні показання свідків, адже в кінцевому результаті це відображається на справедливому вирішенні спору, що виник.

Варто зазначити, що в цивільному процесі доволі частою проблемою та порушенням закону є той факт, що суддя, опираючись на суперечливі показання, ухвалює неправомірне рішення.

На нашу думку, для вирішення цього питання слід допитати свідків з обох сторін, зіставити їх показання, у разі розходження свідчень провести очну ставку. Для більш швидкого і якісного розгляду справи пропонуємо додати в ст. 90 ЦПК положення про регламент здійснення очної ставки. Наприклад, Межівський районний суд Дніпропетровської області 25 лютого 2021 задовольнив клопотання позивача ОСОБА_1 та представника відповідача – адвоката щодо виклику свідків по справі № 181/656/20. Допит свідка буде проводитися в режимі відеоконференції [12]. Однак якщо не можна опитати свідків з обох сторін або свідчення є суперечливими, то такі докази є недопустимими. Як-от у справі № 546/216/19 Решетилівського районного суду Полтавської області, де показання свідка ОСОБА_3 не

можуть бути допустимим доказом, оскільки такі показання не підтверджуються іншими доказами [9]. Ще однією проблемою у процесі судового розгляду справи є те, що суди не встановлюють джерело обізнаності свідка. Під час допиту свідок зобов'язаний розповідати про ті обставини, які сприймав безпосередньо. Якщо якусь інформацію він дізнався від інших осіб, то повинен вказати суду джерело своєї компетентності. В іншому разі – така інформація не може використовуватися як доказ. Забезпечено участь свідка під час розгляду цивільної справи № 703/5672/14-ц за скаргою ОСОБА_3 на дії головного державного виконавця Звенигородського міськрайонного відділу державної виконавчої служби Головного територіального управління юстиції у Черкаській області [12].

Доцільно вказати про важливість принципу змагальності в цивільному процесі. Змагальність у цивільному судочинстві вимагає, щоб суб'єкти обвинувачення й захисту, цивільний позивач і цивільний відповідач мали однакову можливість переконати суд у своїй правоті. Суду належить керівна роль у судовому розгляді, він сприяє повному, всебічному з'ясуванню обставин справи і виносить рішення на підставі внутрішнього переконання, керуючись законом.

Завдяки показанням свідка сторони в суді доводять свою правоту, і таким чином забезпечується принцип змагальності. Навіть у разі винесення рішення судом принцип змагальності набуває свого продовження у вигляді наданої законом можливості обґрунтовано оскаржити таке рішення. Призначення обґрунтованого рішення полягає в тому, щоб продемонструвати сторонам, що вони були почуті, та надати стороні можливість його оскарження у разі незгоди з аргументами суду [3].

2.2. Особи, які не можуть бути допитані як свідки

Одним із основних елементів судово-правової реформи нашої держави є законодавче забезпечення системи прав людини в суспільстві і, перш за все, реальних гарантій прав і законних інтересів особи. В цивільному судочинстві

це означає, що правове забезпечення процесуального статусу учасників цивільного процесу, в тому числі як свідків так і осіб, які не можуть бути допитані як свідки.

Осіб, які не можуть бути допитані в якості свідків можна поділити на дві категорії [20, с.153].

Перша категорія привілею в імунитеті свідка у цивільному процесі існує у випадках, коли через певний правовий статус особа не може бути допитана як свідок. Серед вказаної групи осіб можна виділити тих, хто: а) абсолютно нездатний бути викликаним для допиту; б) відносно нездатний бути викликаним для допиту.

Відповідно до ст. 70 ЦПК України не підлягає допиту така категорія осіб, як недієздатні фізичні особи, а також особи, котрі перебувають на обліку чи на лікуванні у психіатричному лікувальному закладі та не здатні через свої фізичні або психічні вади правильно сприймати обставини, що мають значення для справи, або давати показання. Цих осіб слід віднести до абсолютно нездатних бути викликаним для допиту. Крім того, до цієї підгрупи слід віднести осіб, які не допускаються до свідчення за ст. 70 ЦПК України.

Як слушно зазначає А.С. Штефан, форма заборони допиту в імунитеті свідка пов'язана зі збереженням таємниці, що охороняється законом, і означає неможливість вимагати від особи давати показання, у яких буде розкрито цю таємницю [21, с.188].

Друга категорія привілеїв встановлена У ч. 1 ст. 70 ЦПК. Де визначено те, що не можуть бути допитані як свідки:

1) Особи, які за законом зобов'язані зберігати у таємниці відомості, що були довірені їм у зв'язку з наданням професійної правничої допомоги або послуг посередництва (медіації) під час проведення позасудового врегулювання спору, – про такі відомості. Для надання професійної правничої допомоги в Україні діє адвокатура (ст. 131-2 Конституції України). Будь-яка інформація, що стала відома адвокату, помічнику адвоката,

стажерові адвоката, особі, котра перебуває у трудових відносинах із адвокатом, про клієнта, а також питання, з яких клієнт (особа, якій відмовлено в укладенні договору про надання правової допомоги з передбачених законом підстав) звертався до адвоката, адвокатського бюро, адвокатського об'єднання, зміст порад, консультацій, роз'яснень адвоката, складені ним документи, інформація, що зберігається на електронних носіях, та інші документи й відомості, одержані адвокатом під час здійснення адвокатської діяльності, становить адвокатську таємницю, розголошення якої без згоди клієнта забороняється. Окремо слід зупинитися на нововведенні – збереженні таємниці медіації. Медіація є особливим видом посередництва, що передбачає участь третьої сторони у вирішенні конфлікту, обов'язково нейтральної, яка заінтересована лише у тому, щоб сторони вирішили свій спір із максимальною вигодою для себе, проте не надає жодної оцінки діям і рішенням сторін конфлікту. У ст. 16 ЦПК України передбачено, що сторони вживають заходів для досудового врегулювання спору за домовленістю між собою або у випадках, коли такі заходи є обов'язковими згідно із законом [18].

У разі вжиття таких заходів за участю медіатора всі відомості, отримані ним у процесі надання послуг, будуть вважатися таємницею і не підлягатимуть розголошенню. Відповідно, медіатор не може бути допитаний як свідок про ці відомості. Таке нововведення – збереження таємниці медіації, конфіденційної інформації щодо врегулювання спору за участю судді – не викликає сумнівів щодо їх доцільності.

2) Священнослужителі – про відомості, одержані ними на сповіді віруючих. Це обмеження ґрунтується на положенні ч. 5 ст. 3 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації», відповідно до якого ніхто не має права вимагати від священнослужителів відомостей, одержаних ними під час сповіді віруючих. Тому суб'єктом таємниці сповіді є священнослужитель – особа, котра служить при храмі та має право проводити релігійні обряди як у храмі, так і поза ним [2, с. 105].

У низці досліджень неможливість допиту священнослужителів про відомості, що становлять таємницю сповіді, пояснюється так: 1) не допускається допит священнослужителів із питань, пов'язаних зі сповіддю, безвідносно до їхньої належності до того або іншого релігійного об'єднання; 2) метою введення заборони на допит священнослужителів є захист прав не релігійних організацій, а громадян, котрі сповідують релігію; 3) священнослужитель обов'язково повинен офіційно належати до тієї чи іншої релігійної організації (парафії, монастиря тощо), статут якої зареєстрований в установленому законом порядку [19].

Н.А. Новікова відзначає, що не можна також допитувати не тільки священнослужителя стосовно відомостей, одержаних на сповіді, а й колишнього священнослужителя стосовно такої інформації. Автор правильно зазначає, що подібного застереження у законі не має [10].

3) Судді та присяжні – про обставини обговорення у нарадчій кімнаті питань, що виникли під час ухвалення судового рішення, або про інформацію, яка стала відома судді під час врегулювання спору за його участю. До відносно нездатних бути викликаними для допиту можна віднести осіб, котрі за законом чи міжнародним договором зобов'язані зберігати в таємниці відомості, осіб, які мають дипломатичний імунітет, і представників дипломатичних представництв. Цей вид привілею в імунітеті свідка існує у випадках, коли з огляду на певний правовий статус особа не може бути допитана як свідок згідно із законом чи міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, без згоди цієї особи (п. 5 ч. 1 ст. 70 ЦПК України). Зокрема, особи, котрі мають дипломатичний імунітет, не можуть бути допитані як свідки без їхньої згоди, а представники дипломатичних представництв – без згоди дипломатичного представника (ч. 2 ст. 70 ЦПК України). Загальною особливістю тих осіб, які не допускаються до свідчення за ст. 70 ЦПК України, є те, що таких осіб викликати у суд як свідків не можна, а якщо все-таки буде подана заява, то вона судом не буде задоволена [18].

Значення імунітету свідка доволі важливе і виходить далеко за рамки цивільного судочинства. Як зазначав М.Й. Штефан, на об'єктивність і повноту показань свідків про відомі їм обставини можуть впливати інші наявні неправові зв'язки між свідками та сторонами: товариські, родинні, громадські, моральні та психологічні фактори, які під час дослідження й оцінки показань свідків судом підлягають урахуванню.

Вважається, що імунітет свідка усуває причини надання недостовірних показань (так, родич не буде робити вибір між обов'язком давати об'єктивні показання та збереженням нормальних родинних стосунків зі стороною справи), імунітет свідка має велике соціальне значення, яке проявляється у наданні громадянину гарантій захисту його права на гідність, недоторканність приватного життя, особистої чи сімейної таємниці, зміцнення моральних засад правосуддя [20, с. 155].

Причиною запровадження імунітетів свідків у цивільному процесі є існування певної групи відносин, які базуються на повній відвертості між суб'єктами. Якби люди знали, що у разі судового розгляду інша сторона таких відносин повинна буде розповісти все, що вона від неї дізналася, відвертості у відносинах не буде. Таким чином, наявність імунітету свідка у цивільному судочинстві є важливою гарантією залучення громадськості (свідків) до процесу вирішення спорів.

В цілому, проблема імунітету свідка у цивільному судочинстві та його різновидів у сучасній юридичній літературі ще належно не висвітлена. Нині залишається низка питань, які вимагають подальшого дослідження та доопрацювання, а саме наскільки новий підхід, закріплений у новій редакції ЦПК України, до формування переліку осіб, котрі не можуть бути допитані як свідки, відповідає сучасним тенденціям і викликам у реформуванні цивільного судочинства.

Імунітет свідка у цивільному судочинстві можна визначити як один із видів імунітетів, відповідно до якого фізична особа, котра підлягає допиту як свідок, звільняється від загального обов'язку давати показання у суді, що

проявляється у праві відмовитися від давання показань і у формі заборони допиту свідків у випадках, встановлених цивільним процесуальним законодавством, і є важливою гарантією залучення громадськості (свідків) до процесу вирішення цивільних спорів. Питання про класифікацію імунитетів у цивільному судочинстві доречно пов'язати з дискусією у науці цивільного процесуального права про можливі форми звільнення особи від обов'язку давати показання у суді.

Слід підтримати позицію В.В. Молчанова, котрий зазначає, що імунитетом свідка є встановлене законом звільнення особи від обов'язку давати показання у суді, яке може виражатися у двох формах: 1) у формі привілею, що проявляється у праві відмовитися давати показання; 2) у формі заборони допиту. Згідно з першою формою привілею в імунитеті свідка фізична особа не має права відмовитися давати показання (крім показань щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів), які можуть тягнути юридичну відповідальність для нього або таких членів сім'ї чи близьких родичів.

Друга форма привілею в імунитеті свідка існує у випадках, коли з огляду на певний правовий статус особа не може бути допитана як свідок. Серед вказаної групи осіб можна виділити тих, хто: а) абсолютно нездатний бути викликаним для допиту; б) відносно нездатний бути викликаним для допиту. Загальною особливістю осіб, котрі не допускаються до свідчення за ст. 70 ЦПК України, є те, що таких осіб викликати у суд як свідків не можна, а якщо все-таки буде подана заява, то вона судом не буде задоволена. Наявність імунитету свідка у цивільному судочинстві є важливою гарантією залучення громадськості (свідків) до процесу вирішення спорів.

РОЗДІЛ 3. ОСОБЛИВОСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОКАЗАНЬ СВІДКІВ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

У цивільному процесі потреба в показаннях свідка виникає в трьох випадках: для встановлення фактів, які не можна документально закріпити; для з'ясування обставин, які були у свій час документально оформлені, але документи втрачені і відновити їх неможливо; для дослідження вірогідності засобів доказування [21, с. 261].

Особливості отримання показань свідків та їх забезпечення як процесуальної дії побудовані на матеріальних особливостях їхнього статусу, ролі в цивільному процесі, а також напрацьованими тисячоліттями досвідом та комплексом уявлень суспільства про цих учасників судового процесу.

Аналізуючи процес отримання показань свідка в цивільному процесі, слід відзначити, що він складається з етапів ініціювання, підготовки, виконання. Ініціювання процесу відбувається за активною участю учасника справи (ч. 1, ст. 91 УПК), особи, яка може набути статусу позивача / учасника справи (ч. 1, ст. 116 ЦПК) та за ініціативою суду у справах окремого провадження, хоча ЦПК цього прямо не передбачає. Умовою ініціації процесу з ініціативи учасника справи або особи, що може набути статусу позивача, є подання відповідної заяви про виклик свідка або заяви про забезпечення доказів. Заява про виклик свідка має містити інформацію про свідка та обставини, які він може підтвердити (ч. 2, ст. 91 ЦПК). Заява про виклик свідка подається до або під час судового засідання, або до першого судового засідання у разі розгляду справи в порядку спрощеного позовного провадження (ч. 3, ст. 91 ЦПК). Заява про забезпечення доказів подається до або після подачі позовної заяви, як нами було показано раніше.

Різні можливості долучення до справи свідків мають наслідком різні підстави та форми закріплення доказів, а також наслідки в цілому. А саме:

- у разі залучення свідків за механізмом подачі заяви про виклик свідка або забезпечення доказів після відкриття провадження у справі

результатом є усна форма закріплення, тоді як за механізмом забезпечення доказів до подачі позовної заяви та у разі судового доручення іншому суду про допит свідка показання закріплюються протоколом допиту;

- за подання заяви про виклик свідка судовий збір не сплачується, на відміну від заяви про забезпечення доказів;

- ухвала про забезпечення доказів підлягає апеляційному оскарженню, тоді як для ухвал, що містять вказівку на виклик свідка, апеляційне оскарження не передбачене (ч. 1 ст. 353 ЦПК);

- за наслідками подання заяви про забезпечення доказів допит проводиться завчасно, за наслідками подання заяви про виклик свідка допит проводиться під час розгляду справи по суті.

Також варто пам'ятати, що в силу припису ч. 5 ст. 128 ЦПК про необхідність вручення повідомлення особам, що викликаються, передбачається, що останнє повинно бути вручене не пізніше п'яти днів до судового засідання.

Вбачається, що у зв'язку з особливостями дослідження такого виду доказу, його роллю, складністю змісту тощо є виправданим встановлення саме такого подвійного механізму залучення показань свідків у справу. Оскільки, забігаючи наперед, дуже важливим є дослідження показань свідків за участі всіх учасників цивільного процесу на стадії розгляду справи по суті. Адже в цьому разі вже визначений предмет доказування у справі, що залишає свідкам роль підтвердження або спростування обставин.

Складність, тривалість, неможливість прогнозування точного результату та обставина, за якої допит свідка здебільшого здійснюється під час розгляду справи по суті, а також часті відмови заявникам у завчасному допиті свідків змушують практиків шукати інші шляхи залучення показів свідка у цивільну справу. Зокрема, аналіз судової практики, проведений О. Г. Братель, дозволив науковцю відшукати близько п'ятдесяти судових рішень першої інстанції, в яких безпосередньо рішення приймалось на основі дослідження такого виду доказу, як «письмові показання свідків», які суд

брав до уваги. Як стверджує дослідник, більшість такого роду «доказів» приймалась у справах окремого провадження та справах позовного провадження про визнання особи такою, що втратила право на користування житловим приміщенням. Ще більшу пересторогу викликає наведена автором інформація про те, що заявник або позивач у цих випадках подає до суду письмові показання свідка, відібрані ним самостійно, в яких підтверджуються факти перебування в родинних стосунках, проживання протягом тривалого часу в певному місці або відсутності відповідача за постійним місцем проживання протягом тривалого часу. Ці докази в подальшому враховувались судом та прирівнювались до показань свідка. Хоча траплялись випадки посвідчення такого роду «доказів» нотаріусом. Аналіз проводився на матеріалах 2007-2014 років. Ця ситуація набула широкого масштабу, що зумовило необхідність втручання вищих судових інстанцій. Так, у п. 27 Постанови пленуму Верховного суду України «Про застосування норм цивільного процесуального законодавства при розгляді справ у суді першої інстанції» від 12.06.2009 № 2 вказано: «Не можуть бути використані як показання свідків їх письмові пояснення, тому у відповідних випадках (наприклад, якщо пояснення таких осіб мають значення для справи і допитати їх неможливо) вони приймаються судом як письмові докази» [12].

Допускаючи цей механізм вирішення проблеми суд все ж передбачив винятковий випадок сприйняття таких доказів як письмових. Проте, з огляду на наведені нами вище особливості самої категорії свідка, письмові його пояснення все ж не є повноцінним доказом у справі. Також слід пам'ятати про те, що використання як відібраних стороною процесу пояснень, так і пояснень, підпис на яких завірений нотаріусом, є прямим порушенням принципу допустимості доказів. Тож їх залучення до судового процесу в принципі є не припустимим та таким, що порушує порядок. Відсутня, за умов використання цього механізму, також можливість суду та учасників справи при дослідженні таких доказів повноцінно їх сприйняти внаслідок неможливості уточнення деталей, визначення джерел обізнаності особи,

тощо. На жаль, ми ще будемо зустрічатися з цим явищем через вищенаведену позицію Верховного суду України.

Стаття 57 ЦПК 2004 р. формально не виділяла письмових пояснень сторін як доказів, проте аналіз судових рішень показує, що вони є досить поширеними в судовій практиці та сприймаються як письмові докази. Аналіз Єдиного державного реєстру судових рішень дає підстави стверджувати наявність у ньому величезного масиву рішень, де письмові пояснення сторін та третіх осіб приймалися судом за письмові докази. Як приклад можна навести: Рішення Деснянського районного суду м. Київ від 23 червня 2017 р. у справі № 754/34/17, де судом були сприйняті письмові пояснення позивача [13]; Рішення Київського районного суду м. Одеси від 26.04.2017 р. у справі № 2/520/4303/17, в якому суд послався на пояснення відповідача [14]; Рішення Софіївського районного суду Дніпропетровської області від 16 березня 2015 р. у справі № 193/2113/14-ц, в якому суд послався на пояснення третьої особи [15], тощо.

Ця конструкція була відома ЦПК 1963 р., проте в ЦПК 2004 р., як і в чинному ЦПК, свого відображення не знайшла. Думки науковців із цього приводу розділились, проте більшість все ж вбачають можливим та доречним повернення конструкції ЦПК 1963 р., за якою такого роду пояснення слід визнавати доказами. На підтримку цієї позиції виступає В. І. Тertiшніков, який вказує: «... «тотальний» допит, як уявляється, протирічить засадам цивільного судочинства, перш за все, диспозитивності та змагальності ... далеко не всі сторони, треті особи та їх представники побажають, щоб їх допитували як свідків. У зв'язку з викладеним вважаємо за необхідне зміну деяких норм цього Кодексу у тому напрямку, щоб визнати за поясненнями сторін та ін. сили та значення засобів доказування» [16, с. 78-79]. Думки про визнання пояснень сторін доказами дотримуються також С. Я. Фурса, Є. І. Фурса і С. В. Щербак [17, с. 270]. Не вдаючись до наукової дискусії з цього приводу, зазначимо, що письмові пояснення сторін та третіх осіб набули настільки широкого поширення в практиці, що стали звичним інструментом

для судової практики - це, безумовно, викликає необхідність їхнього сприйняття як повноцінного доказу у справі.

На користь визнання такого роду доказу свідчить і практика ЄСПЛ. У його рішенні «Fomin v. Moldova» одним із порушених питань було те, що заявник вказав на ряд додаткових аргументів, які підтверджувались доказами, проте національний суд ніяк на них не відреагував. Даючи характеристику цій ситуації, ЄСПЛ вказав на те, що «право бути почутим включає в себе не тільки можливість подання до суду матеріалів, але і відповідну функцію суду, щоб у своїй аргументації показати причини, через які відповідні подання були прийняті або відхилені» [22]. У цьому ж контексті слід розглядати і письмові пояснення сторін. Загалом, слід розрізняти природу показань свідка, пояснення сторін, третіх осіб та їх представників, дані ними у якості свідків, та письмові пояснення сторін та третіх осіб.

Показаннями свідка та поясненнями сторін, третіх осіб та їх представників, даними ними у якості свідків, є закріплена шляхом допиту інформація, яка містить відомості про факти й обставини справи.

Різниця полягає в юридичній заінтересованості цих осіб у результатах справи та, як наслідок, пов'язана з наявністю значного обсягу додаткової інформації, яку надають зацікавлені особи в ході допиту. Описуючи наповнення цієї інформації, науковці виправдано вказують, що «основний вид інформації ... який отримується в ході допиту, є повідомлення про факти. Але ... у процесі допиту, сторонами висловлюється також: 1) волевиявлення; 2) судження про юридичну кваліфікацію; 3) мотиви, аргументи, за допомогою яких кожна сторона висвітлює фактичні обставини у вигідному для себе аспекті; 4) вираження емоцій, настроїв. При чому іноді відділити повідомлення про факти від інших видів інформації під час допиту конкретної особи непросто» [1, с. 64]. Фіксування цієї інформації відбувається за активної участі суду, що необхідно в тому числі для сприйняття та відсіювання непотрібних даних, та санкціонується ним.

Наступною важливою відмінністю є те, що під час допиту сторони,

третьої особи та їх представників ними можуть визнавати факти, що виключає їх із предмету доказування. Це є одним із визначальних факторів віднесення представників до суб'єктів, що можуть бути допитані у якості свідка.

Поряд із цим, під час допиту свідка, незацікавленої особи, звісно, теж розкривається значний масив додаткової інформації, проте ця інформація не є упередженою, що підвищує її цінність для справи. Суттєвою відмінністю отримання пояснень сторін, третіх осіб та їх представників, даних ними у якості свідка, від допиту свідка є також те, що воно відбувається за їхньою згодою та навіть із власної ініціативи (ст. 92 ЦПК).

Письмові пояснення сторін та третіх осіб, на противагу поясненням, даним ними у якості свідків, вирізняються тим, що процес фіксації інформації у разі використання такої моделі відбувається без участі суду та інших учасників справи, через що важко говорити про повне розкриття інформації, що є відомою особі, внаслідок неможливості її стимулювання.

ЦПК передбачено можливість письмового опитування учасників справи як свідків, що за своєю суттю є симбіозом трьох вищенаведених інструментів. Так, відповідно до ст. 93 ЦПК, учасник справи має право поставити в першій заяві по суті справи, що ним подається до суду, не більше 10 запитань іншому учаснику справи про обставини, що мають значення для справи. Інший учасник у свою чергу зобов'язаний надати заяву свідка (відповіді на поставлені запитання) не пізніше як за п'ять днів до підготовчого засідання у справі або до першого судового засідання, розгляду справи у формі спрощеного позовного провадження. Заява свідка розкривається шляхом її направлення учаснику, що поставив запитання, у такий самий строк.

Учасник, якому поставлені запитання, може відмовитись від дачі відповідей, якщо: він не може бути допитаний як свідок; у разі відмови свідка від дачі показань проти себе, членів сім'ї та близьких родичів; якщо поставлене запитання не стосується матеріалів справи; у разі, якщо перед

ним поставлено більше десяти запитань (ч. 6, ст. 93 ЦПК). Про причини відмови учасник зобов'язаний повідомити суд та учасника, що поставив запитання, у строк, аналогічний для надання відповіді. Ці підстави перевіряються судом за клопотанням іншого учасника, який може визнати підстави відсутніми, зобов'язавши учасника надати відповіді на запитання (ч. 7, ст. 93 ЦПК).

У цьому контексті заслуговує на увагу різниця між допитом сторін, третіх осіб та їх представників як свідків та письмовим опитуванням учасників справи. Зокрема, у першому випадку вимагається згода на проведення допиту, у разі використання іншої моделі діє презумпція обов'язковості надання відповідей (ст. 92-93 ЦПК). Це, крім іншого, може говорити про запровадження в цивільному процесі процедури розкриття доказів стороною в аналогічні способи, що використовуються в праві англосаксонської правової сім'ї. У разі, якщо запитання пов'язане з наданням доказів, учасник повинен надати копії відповідних електронних чи письмових доказів разом із заявою свідка (ч. 5, ст. 93 ЦПК).

Частина 4 ст. 93 ЦПК містить вимоги щодо змісту заяви свідка: ім'я (прізвище, ім'я та по батькові), місце проживання (перебування) та місце роботи свідка, поштовий індекс, реєстраційний номер облікової картки платника податків свідка за його наявності або номер і серія паспорта, номери засобів зв'язку та адреси електронної пошти (за наявності), відповіді на питання щодо обставин справи, про які відомо свідку, джерела обізнаності свідка щодо цих обставин, а також підтвердження свідка щодо обізнаності зі змістом закону щодо кримінальної відповідальності за надання неправдивих показань.

У використанні зазначеного інструменту простежуються елементи процедури допиту свідка (попередження про кримінальну відповідальність, право відмовитись від дачі показань, обов'язковість відповіді тощо) та письмових пояснень (заява свідка все ж має ознаки письмового доказу).

Зважаючи на ст. 174 ЦПК, яка класифікує заяви по суті справи в

цілому, та ст. 42, яка визначає склад учасників справи, можна зробити висновок, що запитання може ставити позивач у позовній заяві, відповідач - у відзиві, треті особи - в поясненнях щодо позову або відзиву.

Загалом, використання письмового опитування учасників справи як свідків є поширеною та давньою процедурою за кордоном, називається вона «інтеррогаторі». Норми щодо «приватних питань» (*interrogatorispeciali*) містились ще в Тимчасовому статуті цивільного судочинства Угорщини, Кроації, Славонії, Сербії і Валахії від 16 вересня 1852 р. (далі - СЦС), які за своєю суттю зводились до можливості зацікавленої особи запропонувати суду «приватні питання» як до явки, так і під час явки свідка до допиту. Ці питання надавались з метою їх подальшої постановки судом свідку для точнішого зазначення події та всіх подробиць, які з нею пов'язані, що виходить зі змісту ст. 163 СЦС. Водночас ст. 177 СЦС дублювала можливість надання таких питань до суду, до якого вона зверталась, у разі виконання допиту свідка іншим судом у порядку доручення. «До відправки цієї вимоги в місцевий суд, про це оголошується сторона, з попередженням супротивної сторони, що вона має право надати всі приватні запитання ... в запечатаному або розпечатаному пакеті, не пізніше восьми днів, для приєднання до вимоги» - йшлося в ст. 177 СЦС [7, с. 31].

Як вбачається зі сказаного, така формула фактично використовувалась для постановки саме тих запитань, на яких суду необхідно було сфокусуватися під час проведення допиту.

Примітним є те, що поряд із цим механізмом СЦС містив спосіб спрощеного отримання показів свідків «Простим доказом за допомогою свідків (*prova sommaria*) називається такий порядок, коли зовсім не призначається допит по спірним обставинам та приватним питанням, але свідки стверджують присягою усні або письмові свої показання. Цей рід доказів допускається тільки тоді, коли обидві сторони того просять», передбачалось ст. 183 СЦС [15, с. 430]. Останній механізм, як бачимо, нагадує сучасний афідевіт.

Сучасне бачення інтерв'ю, безперечно, трансформувалось та широко використовується, наприклад, у праві США. В Україні дослідження фахівцями з цивільного процесу щодо цього інструменту практично не проводились. Уільєм Бернам відносить цей механізм до способів розкриття доказів у цивільному процесі США. Характеризуючи цей інструмент, дослідник наводить такі твердження: «Опитувальний лист є підбіркою запитань в письмовому вигляді на які необхідно дати письмові відповіді під присягою. Такі опитувальні листи можуть бути направлені тільки сторонам у справі. . В ході процесу судового розгляду відповіді, отримані з допомогою опитувального листа, можна використовувати в різних цілях: як в якості доказу, що відноситься до справи, так і для виявлення протиріч в показаннях супротивної сторони. Опитувальні листи гарні тим, що обходяться дешево та їх легко використовувати».

Загальні норми регулювання інтерв'ю в цивільному процесі США містяться в ст. 33 ФПЦП США, яка передбачає, що у разі, коли іншого не передбачено або не призначено судом, сторона може подати до будь-якої іншої сторони не більше 25 письмових запитань, включаючи всі підпитання. Додаткові опитувальні листи можуть бути вручені з дозволу суду. Відповідь на інтерв'ю повинна надавати особа, якій він адресований, у разі адресування юридичній особі чи органу державної влади - той посадовець, який може надати відповідну інформацію. Реалізація цього права відбувається без участі суду та надається сторонам у контексті обов'язку розкриття доказів за ст. 26 ФПЦП США. Цією ж статтею іншій стороні надається термін в 30 днів для надання відповідей на запитання, за винятком випадків, коли такий строк встановлюється судом.

Відповідь учасника підкріплюється його присягою. На кожне запитання має бути конкретна та повна відповідь. Сторона, що відповідає, може заявити про надання копії документів замість надання доступу іншій стороні до доказів. Сторона, що має надати відповідь, може відмовитись від її надання, зазначивши причини відмови, котрі оцінюються судом [7, с.35].

Проте загальне регулювання не дає змогу зробити висновки щодо особливостей досвіду використання цього механізму в США для визначення потенційного кола складнощів у застосуванні його в Україні.

Нерідко інтерв'юatori використовуються для отримання документів, підміняючи собою процедуру їх витребування, що є складнішою. У цьому разі, коли запитується велика кількість документів та вимагається їх безпосередній зміст, суд вимагає використання процедури надання документів. Це пов'язано з розумінням інтерв'юatori як близьких за статусом до пояснень сторін, а не отримання документів [17, с. 224-225].

Судова практика в США виробила також вимоги до самих запитань, які полягають у такому: 1) запитання повинне бути конкретним - прямо спрямоване на отримання свідчень про факти; 2) запитання має бути коротким; 3) запитання не слід формулювати альтернативно, оскільки можна отримати вибірккову відповідь; 4) доволі складно визначити, про які факти слід запитувати суттєві, ключові чи незначні; 5) непотрібно відповідати на інтерв'юatori, де зобов'язують доказувати негативні факти [17, с. 237-240].

Іншими способами забезпечення, залучення у справу тверджень, що широко використовуються за кордоном, є афідевіт та запит про визнання. Наприклад, в Англії, афідевітом визнається письмовий, клятвений виклад показань або урочиста заява свідка. Показання повинні бути надані у формі афідевіта або замість показань свідка чи в доповнення до них, якщо цього вимагає суд, а також коли це передбачено нормами законодавства та в інших випадках. Афідевіт дозволяє отримати необхідну інформацію від свідків, учасників процесу, котрі можливо не зможуть з'явитися особисто та надати показання, і довести до слухання.

Афідевіти широко використовуються сторонами як засіб оформлення і збереження свідчень, отриманих до судового розгляду. Як правило, афідевіт містить: інформацію про особу, що дає письмові свідчення; твердження про факти; клятву від імені особи, що дає пояснення про їх правдивість; підпис особи на дату складення афідевіту; підтвердження нотаріуса або іншого

уповноваженого органу, що документ підписаний автором афідевіту [21, с. 29]. Проте використання такого способу залучення інформації до цивільного процесу в Україні є неможливим в умовах чинного законодавчого регулювання. Хоча можливість викладення свідком показань у заяві свідка, що посвідчується нотаріусом, знайшла своє відображення у ст. 88 Господарського процесуального кодексу України, за якою, по суті, цей механізм є попереднім закріпленням інформації в заяві з можливістю її подальшої перевірки в судовому засіданні, на яке цей свідок зобов'язаний з'явитись [22].

Іншим важливим аспектом для нашого дослідження є можливість сторін вчинення дій щодо дискредитації показів свідка, що приводять до нівелювання його показань як доказу в цивільному процесі або суттєвого зниження їх ваги. Безперечно, такі дії сторона може вчинити шляхом реалізації своїх прав у змагальній процедурі цивільного процесу. У цьому контексті інтерес викликає дослідження Т. В. Рудої щодо класифікації таких дій для цивільного процесу США, проте, ця класифікація є актуальною і у вітчизняному цивільному процесі. Зокрема, до таких дій дослідник відносить: подання доказів упередженості або особистої заінтересованості свідка у результатах вирішення справи; подання доказів фізичних або розумових вад свідка; подання доказів недобросовісного характеру свідка; подання доказів, що свідчать про суперечності у свідченнях різних свідків щодо певної обставини; подання доказів, які свідчать про розбіжності у показах одного і того ж свідка щодо певної обставини [1]. Як видно з вищенаведеного, ці дії засновані на загальних вимогах щодо особи свідка та розбіжностях щодо свідчень свідків. Безумовно, такі конструкції мають право на існування в рамках Цивільного процесу України. Також їх можна доповнити зверненням уваги сторони на порушення процесуального порядку допиту свідка, що трапляється у практиці.

Отже, супротивна сторона, окрім можливості уточнення показань свідка, можливості керування логічною послідовністю викладення свідчень

свідками, має у своєму розпорядженні ще цілу низку дій, що необхідні для їх захисту та можуть успішно реалізовуватися в ньому.

ВИСНОВКИ

В даній курсовій роботі було досліджено процесуальні особливості допиту сторін, третіх осіб, їх представників як свідків у цивільному судочинстві. За результатами дослідження висвітлено основні завдання та даного наступні висновки до роботи:

1. З'ясувавши правовий статус свідка у цивільному процесі нами визначено те, що частина 1 до ст. 50 ЦПК України вказує, що свідком може бути кожна особа, якій відомі обставини, що стосуються справи. Свідком має право виступати особа, що знає будь-які обставини, події, факти, що стосуються справи. Процесуальні дії свідків спрямовані на здійснення обов'язку свідчити про певні факти у справі. Їхні показання мають вагоме значення в цивільному судочинстві, оскільки допомагають вирішувати справи.

Свідку як учаснику цивільного процесу притаманні такі ознаки: -свідком може бути тільки фізична особа; -свідок повинен мати такий фізичний та психічний розвиток, що дає йому можливість правильно сприймати обставини та/або висловлюватись про них; -свідок повинен володіти інформацією, необхідною для вирішення справи; -свідок не повинен мати юридичної заінтересованості у результатах розгляду справи; -свідок сприймає обставини справи безпосередньо або опосередковано; -сприйняття обставин справи свідком не пов'язано з її розглядом; -залучення особи в якості свідка у цивільну справу на підставі ухвали суду.

2. Визначивши основні стадії та порядок здійснення допиту свідка відзначено те, що допит свідка виступає логічною і психологічною діяльністю особи, яка бере участь у справі та суду, спрямована на одержання від свідка усних показань, що мають значення для справи.

Умови та порядок допиту свідка в цивільному процесі характеризується наступним: - свідок вперше допитується в суді; - гласність; свідок не може бути допитаний віч-на-віч; - час та місце допиту свідка залежить від суду; - суд бере активну участь у допиті свідка.

З урахуванням специфіки цивільного процесу можна виділити 8 стадій допиту свідка: I стадія - підготовка допиту; II стадія – анкетування свідків; III стадія – попередження про відповідальність та присяга; IV стадія – розповідь свідка; V стадія – встановлення психологічного контакту; VI стадія – фіксація показань свідка; VII стадія – перехресний допит; VIII стадія – оцінка показань свідка. На оцінку достовірності показань свідка впливають такі фактори: - моральність особи; - ступінь та характер зацікавленості свідка; - фізичні та психічні особливості; - об'єктивні умови сприйняття фактів; - відповідність показань іншим доказам, відсутність протиріч у самих показань.

3. Здійснивши розгляд особливостей здійснення показання та виклик свідка у цивільному судочинстві визначено те, що викликаний свідок зобов'язаний з'явитися до суду у визначений час і дати правдиві показання про відомі йому обставини. Виклик свідка в суд може бути здійснений телеграмою, факсом чи за допомогою інших засобів зв'язку, які забезпечують фіксацію повідомлення або виклику. Свідок у суді дає основні показання. Роль показань свідка у цивільному процесі полягає в тому, що він є носієм відомостей про обставини, які мають значення для розгляду справ. Якщо сприйняти цю інформацію випадково чи безпосередньо, їх показання є важливим засобом доказування, який допомагає швидше вирішити справу. Показаннями свідка та поясненнями сторін, третіх осіб та їх представників, даними ними у якості свідків, є закріплена шляхом допиту інформація, яка містить відомості про факти й обставини справи.

4. Узагальнено тих осіб, які не можуть бути допитані як свідки. Зокрема, визначено те, що осіб, які не можуть бути допитані в якості свідків можна поділити на дві категорії.

До першої категорії віднесені недієздатні фізичні особи, а також особи, які перебувають на обліку чи на лікуванні у психіатричному лікувальному закладі і не здатні через свої фізичні або психічні вади правильно сприймати обставини, що мають значення для справи, або давати показання.

До другої категорії осіб, які не підлягають допиту як свідки, віднесені особи, які за законом зобов'язані зберігати в таємниці відомості, що були довірені їм у зв'язку з їхнім службовим чи професійним становищем, — про такі відомості; священнослужителі — про відомості, одержані ними на сповіді віруючих; професійні судці, народні засідателі та присяжні — про обставини обговорення у нарадчій кімнаті питань, що виникли під час ухвалення рішення чи вироку. Ця категорія свідків характеризується тим, що службове коло обов'язків, покладених на цих осіб, не дозволяє розкривати певного роду інформацію. У даній категорії свідків слід окремо виділити осіб, що входять до дипломатичного корпусу. Особи, які мають дипломатичний імунітет, не можуть бути допитані як свідки без їхньої згоди, а представники дипломатичних представництв — без згоди дипломатичного представника.

5. Узагальнивши особливості забезпечення показань свідків у цивільному судочинстві визначено те, що у цивільному процесі потреба в показаннях свідка виникає в трьох випадках: для встановлення фактів, які не можна документально закріпити; для з'ясування обставин, які були у свій час документально оформлені, але документи втрачені і відновити їх неможливо; для дослідження вірогідності засобів доказування.

Дослідивши показання свідків, можна зазначити, що вказаний засіб доказування характеризується такими основними ознаками як: свідок є юридично незацікавленою особою; він є носієм відомостей про обставини, що мають значення для розгляду справи; закон не встановлює вік, з досягненням якого особа може бути допитана як свідок. У зв'язку з тим, що свідки в результаті збігу обставин або безпосередньо сприймають події, що є обставинами справи, або отримують ці відомості від інших осіб — їх показання є важливим засобом доказування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Братель О. Г. Показання свідків в цивільному процесі: нетрадиційний підхід у використанні доказу. URL: <http://goal-int.org/pokazannya-svidkiv-v-civilnomu-procesi-netradicijnij-pidxid-u-vikoristanni-dokazu/>. (дата звернення до ресурсу 9.06.2022 року)
2. Грабовська О. О. Доказування у цивільному процесі України: проблеми теорії і практики. Київ.: Юрінком інтер, 2017. 504 с.
3. Дибя І.В. Свідок у цивільному процесі. URL: <https://www.zakon-i-normativ.info/index.php/component/lica/?href=0&view=text&base=1&id=265974&menu=385172> (дата звернення до ресурсу 9.06.2022 року)
4. Конституція України від 28.06.1996 року №254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення до ресурсу 9.06.2022 року)
5. Кучер Т. М. Докази, доказування та доведення у цивілістичному процесі України : монографія. К.: Видавець Познишев, 2015. 428 с.
6. Кучера В. О. Цивільний процес України: підручник. Львів: ЛьвДУВС, 2016. 768 с.
7. Лезін Є. Особливості забезпечення показань свідків у цивільному процесі України. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. №2. С. 24 – 34.
8. Линчак В.П., Дяченко С.В. Свідок як суб'єкт цивільних процесуальних правовідносин. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. №6. С. 60 – 63.
9. Новікова Н. А. Поняття та ознаки свідка в цивільному процесі. *Право і суспільство*. 2016. № 6. С. 41-48.
10. Новікова Н.А. Загальні правила кінцевого дослідження показань свідків у цивільному процесі. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/conf/law/24june2017/7.pdf>
11. Новікова Н.А. Залучення показань свідка у цивільну справу. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2017. Серія Право. Випуск 45. Том 1. С. 87 – 90.

12. Постанова № 2 Пленуму Верховного суду України Про застосування норм цивільного процесуального законодавства при розгляді справ у суді першої інстанції» від 12.06.2009. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-09>. (дата звернення до ресурсу 9.06.2022 року)

13. Рішення Деснянського районного суду м. Києва від 23 червня 2017р. у справі № 754/34/17. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/67534278>. (дата звернення до ресурсу 9.06.2022 року)

14. Рішення Київського районного суду м. Одеси від 26.04.2017 р. у справі № 2/520/4303/17. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/66321453>. (дата звернення до ресурсу 8.06.2022 року)

15. Рішення Софіївського районного суду Дніпропетровської області від 16 березня 2015 р. у справі № 193/2113/14-ц. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/43213021>. (дата звернення до ресурсу 8.06.2022 року)

16. Тертишніков В. І. Цивільний процесуальний кодекс України: науково-практичний коментар. Х : ППЦ «Ксилон», 2017. 576 с.

17. Фурса С. Я., Фурса Є. І., Щербак С. В. Цивільний процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар : у 2 т. К.: Видавець Фурса С.Я. КНТ, 2006. 912 с.

18. Цивільно-процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 р. № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення до ресурсу 9.06.2022 року)

19. Чечур Л. Л. Покази свідків як засіб доказування в цивільному судочинстві. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/> (дата звернення до ресурсу 9.06.2022 року)

20. Чупрун Є.В. Імунітети свідка у цивільному судочинстві та їх класифікація. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 12. С. 152-156

21. Ясинка М. М. Цивільний процес України : підручник. К.: Алерта, 2014. 744 с.

22. The European Court OF Human Right «Case of Fomin v. Moldova» Judgment 11 October 2011. URL: <http://echr.ketse.com/doc/36755.06-en->

20111011/view/. (дата звернення до ресурсу 7.06.2022 року)